

politieke strijd van immigranten. Uitvoerig beschrijft Miller hoe (met name extreem linkse) groepen de buitenlanders van dienst zijn. Dat die autochtone zaakwaarnemers daarmee niet alleen de buitenlanders helpen, maar ook eigen belangen dienen, komt goed uit de verf. Toch legt Miller steeds het accent op de bijdrage van buitenlanders. En hij geeft er blijk van die zaken grondig bestudeerd te hebben. Millers boek blinkt uit door de ongelooflijke hoeveelheid empirisch materiaal. Zijn gedetailleerde beschrijving van de groeiende politieke kracht van buitenlanders is een 'eyeopener'. De lezer krijgt licht de indruk dat vrijwel niets de buitenlanders het bedrijven van politiek meer in de weg staat. Het lijkt welhaast of Miller in zijn drang om hun politieke kracht aan te tonen wat al te lichtvoetig voorbijgaat aan de moeilijkheden die zij toch ook ondervinden. Zou hij daarom slechts de *linkse* partijen bespreken (in hfdst. 7)? De rechtse gaullistische partijen in Frankrijk komen in het boek niet voor; evenmin als de Duitse CDU, CSU of FDP; ook wordt de lezer weinig wijzer over de relatie tussen de politieke partijen en de buitenlanders in Zwitserland na de beruchte *Überfremdungsreferenda*.

Voorts vind ik in Millers empirisch materiaal onvoldoende grond voor de verstrekkende opmerking dat buitenlanders tot de meest militante elementen in de Westeuropese vakbonden behoren (p. 165); ook zijn conclusie dat migratie politieke verbanden heeft gecreëerd tussen het gastland en het land van herkomst doet wat gechargeerd aan, alsof er voordien geen politieke relaties zouden zijn geweest (p. 58). De auteur beschrijft de Duitse en Zwitserse vakbonden als geïncorporeerd in de respectievelijke overheden. Hierdoor hebben volgens hem die bonden medeverantwoordelijkheid gedragen voor de werving van immigranten en daarom zullen zij zich extra inzetten voor buitenlanders. Dat een andere visie mogelijk is, bewijst het artikel van Schmitter (1), die een geheel andere mening toegedaan is. Volgens haar zijn de Zwitserse bonden in het geheel niet betrokken in het overheidsbeleid. Ze zouden ook maar weinig invloed hebben gehad op het immigratiebeleid en ook maar weinig aandacht aan buitenlanders besteden.

Waar het boek uiteindelijk zijn waarde aan ontleent, is dat Miller de politieke kracht laat zien van een groep die geen kiesrecht bezit. Het loont beslist de moeite het boek te lezen, maar het is jammer dat de prijs van het boek (f 127,15) aankoop door een groot publiek in de weg staat.

Jan Rath

Noot:

1. Schmitter, B. E. 'Trade unions and immigration politics in West-Germany and Switzerland', *Politics & Society*, 10 (1981) 3, pp. 317-334.

Christine Opong: *Middle Class African Marriage*, George Allen & Unwin, Londen, 1981, 190 blz.

Dit boek heeft een interessante geschiedenis. Het onderzoek ervoor vond plaats aan het eind van de jaren zestig toen antropologen zich bezighielden met huwelijk en verwantschap en met de veranderingen op dat terrein onder druk van urbanisatie, onderwijs en westerse waarden. In 1970 werden de uitkomsten van dat onderzoek wereldkundig gemaakt in een proefschrift met, zoals gebruikelijk, een ingewikkelde en stoffige titel. In 1974 werden zowel titel als inhoud van het proefschrift vereenvoudigd en verscheen het boek *Marriage among a matrilineal elite*. Nu, dat wil zeggen 1981, ligt er een paperback voor ons dat niet alleen in zijn prijs maar ook in zijn titel dichterbij de mensen is gekomen, want de 'elite' is 'middle class' geworden. Het interessante is echter dat dit boek, geschreven als een familiestudie, nu

vooral van belang is omdat het tevens een vrouwenstudie is. Als ik de uitgever was had ik er daarom van gemaakt: *Wives and husbands* (let op de volgorde) *in an African middle class*.

Deze studie verdient de aandacht van feministische antropologen om minstens twee redenen. Op de eerste plaats omdat het hier gaat om een matrilineaire maatschappij, de Akan van Ghana. De auteur beschrijft het geleidelijke verlies van deze matrilinealiteit voor vrouwen gehuwd met hogere ambtenaren in de hoofdstad Accra. De tweede reden waarom dit boek belangrijk is, is dat het handelt over het privé-domein van het huwelijk. Het *avant-la-lettre*-karakter van deze studie van vrouwen (en mannen) heeft ertoe geleid dat het onderzoek zich niet uitsluitend op de publieke sfeer heeft gericht, zoals vele latere studies wel zouden doen, maar machts- en onmachtsuitoefening tussen mannen en vrouwen juist in het huishouden bestudeert. Het boek is daarom, met het welhaast klassieke werk van Elizabeth Bott, *Family and social network* uit 1957, een van de zeldzame antropologische studies die het wel hebben over macht en besluitvorming binnenskamers. Feministische antropologen die tot voor kort, net als werk- en wetgevers, gedacht schijnen te hebben what people do in their own homes is their affair' (citaat van Ann Oakley in *Housewife*, p. 8) en dus onbelangrijk, komen daar nu van terug. Ze hebben echter een lange achterstand in te halen.

In het eerste hoofdstuk geeft de auteur een verslag van haar onderzoeksmethoden en presenteert haar theoretisch kader. Haar onderzoek bestond uit lange en intensieve interviews met 12 echtparen, gecombineerd met participerende waarneming. Daarnaast beantwoordden 85 hogere ambtenaren een enquête over onderwerpen als afkomst, onderwijs, werk en huwelijk. Het is wellicht van belang te weten dat de auteur, hoewel zelf niet Akan, zoals haar naam doet vermoeden, vele jaren in Ghana gewoond en gewerkt heeft en in een situatie heeft geleefd die vergelijkbaar is met die van de echtparen die zij beschrijft. Haar theoretisch begrippenkader bouwt voort op dat van Bott en anderen die sociaal gedrag beschrijven met behulp van roltheorie en netwerkanalyse. Net als Bott gebruikt zij de begrippen 'openness' en 'closure' om huwelijken te typeren en 'jointness' en 'segregation' voor huwelijksrelaties.

Het tweede hoofdstuk is gewijd aan de verwantschapstradities bij de matrilineaire Akan en aan de belangrijkste factoren die tot verandering geleid hebben.

In het derde hoofdstuk wordt beschreven hoe de betrokken echtparen voortdurend geconfronteerd worden met tegengestelde eisen vanuit het moderne sociaal-economische systeem waarvan zij nu deel uitmaken en vanuit de matrilineaire grootfamilie waar zij nog steeds toe behoren. De problemen van deze ambivalentie worden verduidelijkt aan de hand van een aantal casussen die laten zien hoe de betrokkenen hun huidige positie verworven hebben, getrouwd zijn, een huishouden hebben opgezet en welke rol de matrilineage in die processen gespeeld heeft.

De twee daaropvolgende hoofdstukken behandelen het hoofdthema van het boek: de verdeling van taken en middelen tussen de echtgenoten. Onderwerpen die ter sprake komen, zijn de familie-inkomsten, het beheer over en de besteding van die inkomsten, de deelname van de man in huishoudelijke taken, processen van macht en besluitvorming binnen het gezin en de conflicten waarmee die gepaard gaan. De auteur onderscheidt drie typen van besluitvorming: 'syncratic', 'autonomic' en 'husband-dominated' en brengt die in verband met aspecten van de gezinseenheid (open of gesloten), de eigen 'resources' van de vrouw, en de relatie tussen de huwelijkspartners. De veranderingen die plaatsgevonden hebben, worden beschouwd als aanpassingen binnen het gezin aan maatschappelijke veranderingen, vooral op economisch en demografisch gebied. De meest intrigerende observatie is waarschijnlijk dat de zogenaamde 'emancipatie' voor vrouwen in deze maatschappelijke klasse ertoe geleid heeft dat deze vrouwen, door hun elite-huwelijk, drie wezenlijke voorwaarden voor autonomie hebben verspeeld, drie voorwaarden waaraan hun 'ongee-

mancipeerde' zusters op het platteland wel voldoen. Die voorwaarden zijn: financiële onafhankelijkheid, de mogelijkheid terug te vallen op de matrilineaire groep en de vrijheid tot echtscheiding en het sluiten van een nieuw huwelijk. In die zin is deze studie een geslaagd voorbeeld van een wetenschapsbeoefening die gericht is op 'de kennis van de onbedoelde effecten van doelbewust handelen', zoals Bart Tromp onlangs de sociologie treffend karakteriseerde.

S. van der Geest

Hendrik van der Zee: **Tussen vraag en antwoord; beginselen van sociaal-wetenschappelijk onderzoek**, Meppel, Boom, 1983.

De auteur zelf noemt dit boek een uit de hand gelopen poging een nieuwe uitgave te verzorgen van een eerder verschenen boek van zijn hand: 'Het vraagesprek'. In het 'Vooraf' zegt hij: 'Stond eens het vraagesprek op de voorgrond en onderzoek op de achtergrond, nu zijn de rollen omgedraaid: onderzoek is het geheim, het vraagesprek de sleutel. Gebleven is de grondtoon: het stimuleren tot het bedenken van eigenzinnige oplossingen, waar het gaat om onderzoek naar maatschappelijke situaties die om verandering vragen'. Hij vindt het boek geschikt enerzijds als leerstof in een interviewpracticum, anderzijds als kennismaking met de methodologie van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Als doelpopulatie ziet hij studenten uit verschillende takken van wetenschap en van hogere beroepsopleidingen.

De inhoud van het boek laat zich als volgt samenvatten: Na een inleidend hoofdstuk 1 wordt in hoofdstuk 2 een inleiding tot wat de auteur noemt 'praktijkgerichte methodologie' gegeven; in hoofdstuk 3 wordt het vraagesprek in relatie gebracht tot andere wijzen van dataverzameling. De hoofdstukken 4 t/m 12, dat wil zeggen het leeuwedeel van het boek, gaan over het vraagesprek; in de hoofdstukken 13 en 14 worden respectievelijk de analyse en de verslaglegging behandeld. Het laatste hoofdstuk (15) heeft een afsluitend karakter; het bevat een aantal oefeningen.

Zoals hieruit blijkt, is het grootste gedeelte van het boek gewijd aan het vraagesprek en dit is tegelijkertijd het beste gedeelte. De andere onderwerpen worden slechts zeer summier en oppervlakkig aangeraakt.

Op p. 13 wordt gesteld dat de doorsnee-onderzoeker 'matig tot beroerd' uitgerust is voor het doen van praktijkgericht onderzoek; op p. 14 wordt op de schaarste aan geschikt leermateriaal gewezen. Dit mag wel terecht zijn, maar de auteur brengt de zaak ook niet verder. De pretentie van een 'praktijkgerichte methodologie' wordt niet waargemaakt. De behandeling van andere wijzen van dataverzameling, van analyse en van rapportering, zijn zo fragmentarisch, dat daardoor ook de andere pretentie - 'onderzoek is het geheim, vraagesprek de sleutel' - ook grotendeels de mist in gaat.

Samenvattend oordeel: het deel over het vraagesprek is goed, de rest stelt weinig voor; geschikt als leerstof in een interviewpracticum.

Tot slot twee opmerkingen over aperte onjuistheden, die in een eventuele volgende editie gecorrigeerd dienen te worden:

1. Op p. 131 wordt het aselecte karakter van steekproeven verward met 'representativiteit' (in de zin van ongeveer gelijke proporties van allerlei subcategorieën in de steekproef en in de populatie). Het aselecte karakter garandeert dergelijke 'representativiteit' helemaal niet en de aselecte werkwijze beoogt ze ook niet.
2. Op p. 135 wordt de betrouwbaarheid van steekproefuitkomsten afhankelijk gesteld van de steekproefgrootte in verhouding tot de populatieomvang (cursivering Alb.). Dit geldt

slechts in uitzonderlijke gevallen, namelijk bij zeer kleine populaties gevoelig als oneindig worden beschouwd en dan is de verhouding tussen de steekproefgrootte en de populatieomvang totaal irrelevant.

M. Albinski

W. P. Knulst: **Mediabeleid en cultuurbeleid. Een studie over de samenhang tussen de twee beleidsvelden**. Serie 'Voorstudies en achtergronden mediabeleid' van het SCP voor de WRR, deel M 10; Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1982, 187 blz.

Er bestaat een markt voor informatie en cultuuruitingen, die zowel naar inhoud als naar communicatiemedium en wijze van exploitatie zeer gedifferentieerd is. Sinds jaar en dag bemoeit zich de overheid daarmee. Via het omroepbestel regelt zij de toegang tot de ether en de verdeling van de zendtijd; bij de pers, de film en de kunst vindt overheidsbemoeienis voornamelijk in de vorm van subsidies plaats.

Op de vraag waarom de overheid het tot haar taak rekent, zich met de openbare stroom van informatie en cultuuruitingen in te laten, is geen eenduidig antwoord te geven. Bij pers en omroep gaat het - en dat is, geleet op de verzuilingstendenzen die zich in Nederland al lang geleden begonnen te manifesteren, geen toeval - in de eerste plaats om de instandhouding van een pluriform bestel. Bij de muziek, de film, het theater, de letteren, de musea en de archieven staat de waarborging van een voor waardevol gehouden cultuurtraditie voorop. Het mediabeleid laat zich dus door andere doelstellingen leiden dan het cultuurbeleid, hetgeen de vraag oproept in hoeverre beide beleidssectoren elkaar wellicht bijten en of er geen behoefte bestaat aan een meer samenhangend beleid inzake media en cultuurvoorzieningen.

In opdracht van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid heeft W. P. Knulst van het Sociaal en Cultureel Planbureau zich in deze problematiek verdiept en daarover een voorstudie geschreven die er wezen mag.

Hij laat zien hoe rond het aanbod van informatie en cultuur kwaliteitsmaatstaven (vooral artistieke en ideologische) zijn gegroeid die in de loop van de tijd vervlochten zijn geraakt met de hoofddoelstellingen van de cultuurpolitiek van de overheid. De centrale beginselen waarvan zij uitgaat zijn niet van vandaag of gisteren; ze hebben al vele kabinetscrisissen overleefd en staan eigenlijk nauwelijks ter discussie. Als belangrijkste normatieve uitgangspunten voor de overheidsbemoeienis met cultuur onderscheidt de auteur: 1. het bevorderen van een vrije circulatie van ideeën en informatie; 2. het scheppen van institutionele bases voor ideële verscheidenheid; 3. bescherming van de intellectuele cultuurtraditie; 4. bescherming van Nederlandse cultuuruitingen en 5. bevordering van volksoontwikkeling.

De vraagrijst dan natuurlijk of deze beginselen en de wijze waarop eraan uitvoering wordt gegeven nog wel voldoende zijn afgestemd op veranderingen in de samenleving (ontzuiling, gezagsverlies van aloude opvoedingswaarden en van min of meer waardevaste criteria om informatie en cultuuruitingen mee te kwalificeren enz.) en op actuele ontwikkelingen in de aanvoer van informatie en cultuuruitingen en op de wijze waarop het publiek daarvan gebruik maakt.

In verband daarmee analyseert Knulst het functioneren van het bestaande omroepbestel en de tot nu toe gevoerde politiek van cultuurspreiding, om tot de conclusie te komen dat zowel het media- als het cultuurbeleid bijstelling behoeven. Oog hebbend voor de verschillen in hoofddoelstellingen tussen beide beleidssectoren pleit hij niet voor een volstreekte integratie, wel voor meer samenhang; aan de hand van een drietal modellen laat hij zien hoe meer coördinatie verwezenlijkt zou kunnen worden.